

MITTUNIVERSITETET
Läroarutbildningen

STUDIEHANDLEDNING PÅ MODERSMÅLET
en rättighet för eleven – men följs lagen?

Ann-Christine Andersson
Karolina Karlsson

EXAMENSARBETE, 15 högskolepoäng höstterminen 2009

Sammandrag

Aktuell forskning framhäver modersmålets stora betydelse för att man ska kunna ta till sig kunskap på ett andraspråk, att kunna utvecklas och uppnå framgång med studierna. I grundskoleförordningen finns att läsa vilka rättigheter som elever med annat modersmål än svenska har i grundskolan. Bland dessa rättigheter finns undervisning i sitt modersmål samt studiehandledning *på* sitt modersmål.

Det övergripande syftet med denna undersökning var att ta reda på hur skolorna följer det som sägs i grundskoleförordningen när det gäller elevers rätt till modersmålsundervisningen och rätten att få studiehandling på sitt modersmål om man är i behov av det. För att nå vårt syfte och få lite bredd har vi intervjuat 2 rektorer, 2 lärare samt 1 modersmålslärare i olika delar av Sverige.

Vad som menas med studiehandledning för elever med annat modersmål är ett begrepp som tolkas på olika sätt, eftersom det saknas tydliga riktlinjer hur denna skall genomföras. En ofta förekommande missuppfattning är att studiehandledning rör sig om ett färdigutformat dokument samt muntlig handledning i ett begränsat omfång. På grund av bristande kunskap eller information om vad studiehandledning innebär fick vi svaret nej på frågan om skolan kunde ge sina elever med annat modersmål än svenska detta. Av informanternas svar kan utläsas att ett flertal av dessa arbetar med något som kan ses som studiehandledning, dock inte i full utsträckning.

Innehållsförteckning

SAMMANDRAG

1	INLEDNING	4
1.1	PROBLEMFÖRMULERING	5
1.2	SYFTE.....	5
1.3	FRÅGESTÄLLNINGAR.....	5
2	BAKGRUND	6
2.1	TERMER OCH MYNDIGHETER	6
2.1.1	Terminologi	6
2.2	TVÅSPRÅKIGHET OCH SKOLFRAMGÅNG	8
2.3	HEMSPRÅKSREFORMEN.....	10
2.4	EFTER HEMSPRÅKSREFORMEN	11
2.5	STUDIEHANDLEDNING.....	13
2.6	2000-TALET	14
3	MATERIAL OCH METOD	17
3.1	INFORMANTERNA	17
4	RESULTAT	19
4.1	INTERVJUER MED REKTORER	19
4.2	INTERVJUER MED LÄRARE	22
4.3	INTERVJU MED MODERSMÅLSLÄRARE	26
4.4	SAMMANSTÄLLNING AV INTERVJUER.....	27
5	DISKUSSION	29
5.1	METODDISKUSSION	31
5.2	AVSLUTANDE SYNPUNKTER	32
	REFERENSER	33

BILAGOR

BILAGA 1: INTERVJUFRÅGOR

1 Inledning

Språket har en stor betydelse i vårt samhälle. Överallt talas det om hur viktigt det är att kunna landets språk. Även inom skolans värld har språket självklart en stor betydelse. Det gäller att förstå vad som sägs och skrivs för att få kunskap och vidareutvecklas som människa. För att studera vidare krävs också att språkkunskaperna är goda. För en infödd svensk med svenska som modersmål är inte det här något större problem. Vi har vårt språk och får även vår undervisning på det språket vilket gör det hela mycket lättare.

Hur påverkar modersmålet vår inlärningsprocess? Har vi lättare att lära oss ett andraspråk och ta till oss ämneskunskap på ett annat språk om vi har goda kunskaper i vårt eget modersmål? Det här är en ständigt aktuell fråga i dagens mångkulturella Sverige. Varje år är det en mängd elever, med annat modersmål än svenska, som inte når målen i de så kallade kärnämnen och inte klarar av att studera vidare. En av orsakerna kan vara att de inte förstår den kunskap som lärare och läromedel försöker förmedla; den ges på svenska, och har man inte svenska som sitt modersmål kan det vara svårt eller till och med omöjligt att förstå vad som sägs och skrivs.

Det finns en rad forskare, speciellt under de senaste fyrtio åren, som studerat sambandet mellan kunskap och tillgången till det egna modersmålet och inläringen och tillgodogörandet av kunskaper på ett andraspråk. Är det lättare för en elev som får undervisning i sitt eget modersmål och i det nya landets språk att ta till sig de kunskaper som skolan försöker ge? Är chanserna större att den elev som ges möjligheten att använda sitt eget språk i kombination med det nya når fram till de mål som är satta, eller har detta ingen betydelse?

Med denna forskning i åtanke kan man se på den svenska skolan och se om de förändringar som skett där genom åren, i takt med att invandringen ökat och även den förändrats, har något gemensamt med forskningen. Detta får man leta efter i styrdokument, de lagar och regler som styr den svenska skolan. Här finns rättigheter och skyldigheter för alla parter som är involverade inom det svenska skolväsendet. Bland annat finns rättigheterna för elever som har ett annat modersmål än svenska specifikt skrivna i dessa styrdokument. Modersmålets betydelse vid inläring kan ses från en mängd olika perspektiv, alla lika intressanta och viktiga. Men vad säger egentligen styrdokumentet och hur tolkas och efterföljs de? Får elever med ett annat modersmål verkligen samma chans till utveckling och kunskap som elever med svenska som modersmål?

Ett genuint och långvarigt intresse för frågor som rör skolverksamheten och de elever som har ett annat modersmål än svenska är grunden till denna uppsats. Det finns många frågor inom detta område som det kan finnas anledning att undersöka närmare, men ett viktigt inslag är modersmålet. Den påverkan modersmålet kan ha för elevers resultat är en viktig del i skolans verksamheter, och därför även något som är mycket viktigt att känna till som lärare.

1.1 Problemformulering

Följer den svenska skolan det som står i styrdokumenterna när det gäller rättigheterna som elever med annat modersmål än svenska har? Hur lever den svenska skolan upp till det som står i grundskoleförordningen om detta?

1.2 Syfte

Vårt syfte med denna undersökning är att med ett par fallbeskrivningar belysa hur skolorna följer grundskoleförordningen när det gäller elevers rätt till modersmålsundervisning och rätten till att få studiehandledning på sitt modersmål.

1.3 Frågeställningar

- Vilka faktorer bidrar till att en skola uppfyller eller inte uppfyller grundskoleförordningen gällande modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet?
- Fungerar samarbetet mellan ämneslärare och modersmålslärare, för att studiehandledning på elevens modersmål ska bli så optimal som möjligt?
- Hur är kunskaperna på skolorna när det gäller hur studiehandledningen ska genomföras?

2 Bakgrund

I denna del kommer vi först att ta upp termer samt beteckningar på myndigheter som kan behöva en närmare förklaring, då förändringar har skett. Vi kommer även att gå närmare in på viss terminologi som kan vara förvirrande. Det som avses är några av de kriterier (bedömningsgrunder) och definitioner som finns när det gäller elever som inte har svenska som sitt modersmål. Därefter kommer vi att ta upp något av senare tiders forskning avseende modersmålets påverkan på resultatet i skolan.

Av central betydelse för den svenska skolan var hemspråksreformen som genomfördes 1977, vad den innebar och dess innehåll redovisas också. Vad som hände efter införandet av hemspråksreformen och dess konsekvenser för både de elever som berördes och skolorna fram till och med 1990-talet tar vi därefter upp. I grundskoleförordningen står att elev med annat modersmål har rätt att få studiehandledning på modersmålet. Vad som avses med detta kommer vi även att förklara och närmare gå in på i denna del. Slutligen redovisar vi vad som framkommit i några rapporter om den svenska skolan under 2000-talet, vilka anvisningar och råd som ges i dessa vad det är som borde åtgärdas för att alla elever ska lyckas med sina studier och nå målen.

2.1 Termer och myndigheter

En del termer har förändrats genom åren. Detsamma gäller myndigheter, några har försvunnit och andra har kommit i deras ställe. Vi ska här ta upp de förändringar som skett. För att den svenska skolan ska följa de lagar och regler som riksdag och regering satt upp finns det institutioner som har till uppgift att kontrollera och följa upp verksamheterna. Från 1920 till 1991 var det Skolöverstyrelsen (SÖ), tillsammans med länskolnämnderna, som skötte detta. När dessa myndigheter lades ned inrättades det vi har idag, nämligen Statens Skolverk (Skolverket). 2003 delades denna myndighet in i två myndigheter som tillsammans skulle kontrollera skolan och dess verksamheter; Skolverket och Myndigheten för Skolutveckling (MSU). 2008 avvecklades MSU och som kvalitetsgranskande och prövande myndighet under Skolverket, som har det övergripande ansvaret för verksamheten som bedrivs i förskolor, grundskolor med mera, inrättades Skolinspektionen (ne.se).

När det gäller elever med annat modersmål än svenska talar vi idag om att de har modersmålsundervisning och de kan istället för ämnet svenska läsa svenska som andraspråk (många benämner detta felaktigt som svenska 2). Före 1 juli 1997 stod det i lagar och förordningar att eleven hade ett annat hemspråk och att de fick hemspråksundervisning. Eftersom väldigt många som arbetar inom skolans verksamheter började före 1998, dröjer ofta de gamla termerna kvar.

2.1.1 Terminologi

Språket, som allt annat i samhället, förändras hela tiden. Det här gäller även definitioner och betydelsen av ord. Definitioner som hör hemma inom kategorin elever med annat modersmål än svenska är inte de samma idag som för trettio eller fyrtio år sedan. De kan också ha små variationer beroende på vem som använder dem.

Vi har valt att använda några av de definitioner som Gisela Håkansson (2003:15) beskriver och använder sig av. Utgångspunkten är de fyra kriterier för vad som är ett modersmål, enligt Tove Skutnabb-Kangas citerad av Håkansson. Första kriteriet är *ursprungskriteriet* som innebär att det språk man lär sig först är modersmålet. Enligt denna definition har den som är tvåspråkig lärt sig två språk från början. I denna definition är modersmål det eller de språk man har med sig från hemmet.

Det andra kriteriet är *kompetenskriteriet* som säger att det språk man behärskar bäst är att betrakta som modersmål. En person som behärskar två språk lika bra är tvåspråkig. Håkansson skriver dock att detta är ett kriterium som kan vara svårt att använda eftersom det är svårt att bestämma vad det innebär att behärska ett språk. Den som är tvåspråkig använder också språken i olika situationer, vilket gör att det är svårt att jämföra hur väl en individ behärskar sina olika språk.

Funktionskriteriet som är det tredje kriteriet innebär att det språk man använder sig av mest är modersmålet. Den som är tvåspråkig kan använda sig av två språk enligt samhällskraven. Detta kallas också för *funktionell tvåspråkighet*.

Det fjärde och sista kriteriet är *attitydkriteriet* som syftar på hur människor själva identifierar sig. Det språk man själv identifierar sig med är modersmålet, och identifierar man sig med två språk, eller andra identifierar personen som tvåspråkig, är man tvåspråkig.

Håkansson beskriver även skillnaden mellan den *simultana* och den *successiva* tvåspråkigheten. Skillnaden mellan dessa två har att göra med ursprungskriteriet. Barn som växer upp i hem med två språk, två modersmål från början är simultant tvåspråkiga medan barn som lär sig ett språk efter det att ett annat språk redan är etablerat är successivt tvåspråkiga.

Inom skolan behövs även riktlinjer för hur undervisningen bör inrättas för elever med annat modersmål än svenska. Skolverket har därför kommit med definitionsförslag för den svenska skolan i sin rapport *Flera Språk – fler möjligheter – utveckling av modersmålsstödet och modersmålsundervisningen 2002*.

Förstaspråk	om barnets/elevens första språk - särskilt när detta inte är modersmål för en eller båda föräldrarna
Modersmål	barns och elevers första språk ¹ och ämnet modersmål (med kursplan och betygskriterier)
Modersmålelev	elev som deltar i modersmålsundervisning/elev med annat modersmål än majoritetsspråket svenska
Tvåspråkighet	här avses tvåspråkighet med svenska och ett annat modersmål
Flerspråkig	barn/elever/lärare/föräldrar med annat modersmål än svenska (Skolverket 2002:4-5)

¹ Detta verkar vara en felskrivning från Skolverkets sida. Man säger inte att modersmålet är ett första språk, utan det är ett förstaspråk. (författarnas anmärkning)

Enlig Skolverket är det alltså skillnad mellan en elevs förstaspråk och en elevs modersmål. Även vad gäller definitionen av tvåspråkig och flerspråkig har skolverket valt att gå ifrån hur andra definitioner lyder. Håkansson (2003:20) menar att Skolverkets definitioner av både två- och flerspråkighet inte passar in i några av de kriterier som Skutnabb-Kangas ställt upp.

2.2 Tvåspråkighet och skolframgång

Det har gjorts flera undersökningar om sambandet mellan kunskaperna i det egna språket och betydelsen det har för att tillägna sig det svenska språket. Följande citat är hämtat från en informationsfolder från Specialpedagogiska institutet. Foldern utkom 2005 och innehåller råd, anvisningar och tips på material för bland annat språkutveckling. Den vänder sig till personal i förskolan och skolan som möter både flerspråkiga och enspråkiga barn.

Identitet och självkänsla grundas bl a genom våra tankar om oss själva. Att kunna behärska sitt modersmål och andra uttrycksformer har stor betydelse för självbild och självförtroende, som i sin tur inverkar på inlärningsförmåga. Barn som har en god kunskap i sitt första språk² har lättare att lära sig andra språk och att sätta sig in i övriga skolämnen. Eftersom samhället blir mer och mer flerspråkigt är det också en god investering om så många som möjligt behärskar mer än ett språk. (Bryngelsson & Landh-Söderholm, 2005:10)

Myndigheten för skolutveckling tar också upp vikten av att ha god kunskap i modersmålet för inläring och utveckling i en rapport från 2003 *Att läsa och skriva – En kunskapsöversikt baserad på forskning och dokumenterad erfarenhet*. Rapporten tar upp vikten av undervisning i modersmålet för att stärka elevers identitet och utveckling, samt att kunskap om det egna modersmålet underlättar inlärandet av svenska språket och därmed tillträdet till det svenska samhället. ”*En avstannad utveckling i förstaspråket innebär också ett avbrott i begreppsutvecklingen, och det tar därför lång tid att komma igång med en fortsatt begreppsutveckling i ett nytt språk*” (MSU, 2003:55).

Det har gjorts både svensk och utländsk forskning kring betydelsen av att kunna sitt eget modersmål, minoritetsspråket, i förhållande till majoritetsspråket, i vårt fall svenska. Skolverket refererar i sin rapport (2002:68ff.) bland annat till de amerikanska språkforskarna, Virginia P. Collier och Wayne P. Thomas, samt svenskarna Kenneth Hyltenstam och Veli Tuomela. Dessa är eniga om att modersmålet har en stor betydelse för individens utveckling av sin identitet och underlättar för lärandet, vilket visar att modersmålsundervisning inte bara lönar sig för den enskilde individen utan också är bra för samhället.

En av de största undersökningarna när det gäller barn med annat modersmål än landets och deras skolframgångar är gjord i USA. Forskarna Wayne P. Thomas och Virginia P. Collier vid George Mason University i Virginia USA studerade mellan 1982 och 2001 hur olika skolor bemötte och vilka möjligheter de gav elever med annat modersmål att lyckas med sina studier. Eleverna hade inga kunskaper i engelska från början (Thomas & Collier, 2002:324-333).

² Se not 1.

Något som undersökningen visade var att lärarna inte bara ska undervisa, de måste också se till att skolan är en sociokulturellt stöttande miljö för elever från språkliga minoriteter. Denna miljö tillåter utveckling av ett naturligt språk, av lärandet och en kognitiv utveckling både i L1 (förstaspråket) och i L2 (andraspråket). Enligt Thomas & Collier (2002:324) ska stöttningen kunna jämföras med den som ges i skolan till de elever som har engelska som modersmål. De fann även att varje undersökningsområde visade att alla skolmiljöer är olika och att specifika delar från varje enskild undervisningsmiljö kan ha långsiktig inverkan på elevers skolframgångar.

Elever, vars föräldrar vägrat tvåspråkig och L2-undervisning, visar på bristande läs- och matematikkunskaper i jämförelse med dem som får denna undervisning. Det är i denna grupp som man kan se de flesta avhopp, menar forskarna. Till en början är de som undervisats på engelska bättre än de som får tvåspråkig undervisning. I mellanstadiet har de som fått tvåspråkig undervisning nått ikapp och högre upp har de gått om de enspråkiga när det gäller engelsktester. Ju längre L1-utbildning desto högre L2-utveckling. Det tar dock minst 4 år för att nå samma nivå i L2 som de som har undervisningspråket som modersmål. Efter att ha fått tvåspråklig utbildning mellan 4-7 år överträffar många tvåspråkiga elever de enspråkigt utbildade i alla ämnen, kommer Thomas & Collier (2002:334) fram till.

Professor Jim Cummins vid University of Toronto som forskat i tvåspråkig utbildning menar att en återkommande fråga i många länder när det gäller utbildning har varit i vilken utsträckning och hur stödet bör vara för att elever med annat modersmål skall lyckas i sina studier. Cummins (2000:54-58) menar att man måste göra skillnad mellan förmågan att kommunicera och den akademiska sidan när det gäller språkkunskaper. Denna skillnad utgör skillnaden mellan det som Cummins kallar *BICS* – *basic interpersonal communicative skills* och *CALP* – *cognitive academic language proficiency*.

Cummins hävdar vidare att om man misslyckas med att göra denna åtskillnad skapas det svårigheter för elever att lyckas. Elever bör ha 5 år för att nå rätt nivå när det gäller att nå kunskap på sitt L2. Han menar att det finns ett samband mellan en tvåspråkig elevs båda språk när det gäller att uppnå läs- och skrivkunighet. Att kunna utveckla sina läs- och skrivkunskaper på två språk medför språkliga och eventuella kognitiva fördelar för tvåspråkiga elever (Cummins, 2000:203, se även kap 2 och kap 7).

Tove Skutnabb-Kangas (1981:240) menar att det råder oklarhet om orsaken till att många elever som är tvåspråkiga visade dåliga resultat i skolan. Det var många myndigheter och även forskare som menade att problemet ligger i själva tvåspråkigheten. En elev som är tvåspråkig skulle enligt deras uppfattning hindras i sin intellektuella utveckling, och detta gäller alla skolämnen. När Skutnabb-Kangas själv började undersöka detta fann hon att så inte var fallet. Författaren (1981:249) menar att även de socioekonomiska faktorerna har stor del i att skolframgångar uteblir. Även de som är enspråkiga och lever under sämre förhållanden klarar sig sämre i skolan i förhållande till de elever som lever under bättre socioekonomiska villkor

När det gäller både tvåspråkighet och även enspråkighet, skall dessa inte ses som ett mål i sig. Tvåspråkigheten ser Tove Skutnabb-Kangas ”som ett instrument till att uppnå mera allmänna samhälleliga mål”(1981:128). Hon tar upp skillnaden mellan majoritets- och minoritetsbarn. En elev från ett minoritetsspråk får vanligtvis sin undervisning från en enspråkig lärare, på ett språk som de flesta andra av eleverna har som sitt modersmål.

Normen i denna undervisning är att barnen redan kan undervisningsspråket, inte att de håller på att lära sig språket. Oftast får inte barnen någon uppmuntran i att utveckla sitt eget språk, eftersom det inte har något större plats i skolan. Det här gör att de inte får chansen att lyckas (Skutnabb-Kangas, 1981:137).

Skutnabb-Kangas (1981:243) använder sig av Cummins modell *BICS/CALP*, som hon kallar för *ytflyt* och *tankeverktyg*. Elever kan ha ytflyt och verka behärska det nya språket men när de ställs inför uppgifter i skolan saknas ordförråd. De har inte de tankeverktyg i det nya språket som de har i det gamla.

2.3 Hemspråksreformen

I mars 1976 kom regeringen med en proposition som gällde hemspråksundervisning för invandrabarnen. Denna proposition föreslog vilka riktlinjer som skulle gälla för hemspråksundervisningen. Bland annat stod där att alla barn inom den allmänna förskolan, i grundskolan och i gymnasieskolan med annat språk än svenska hade rätt till hemspråksträning och hemspråksundervisning. Enda kravet var att detta språk skulle vara aktivt i hemmet. Det var kommunerna som skulle se till att hemspråksundervisning gavs (Riksdagen, 1976). Riksdagen antog propositionen, några små ändringar gjordes, och den 1 juli 1977 började den gälla (Municio, 1987:39).

Tidigare hade kommunerna frivilligt kunnat ge hemspråksundervisning, men i och med reformen blev det obligatoriskt (från 1991 sattes en gräns på 5 elever för att kommunen skulle ha skyldighet att anordna undervisning i hemspråk), men undervisningen var frivillig för eleverna. Kommunerna blev också skyldiga att varje år inventera alla invandrabarn i förskola, grundskola och gymnasiet för att se vilka behov som fanns. Enligt Municio (1987:47) kom hemspråksreformen som ett resultat av den forskning om tvåspråkighet som kom i slutet av 60-talet. Istället för att eleverna enbart skulle lära sig svenska skulle skolorna nu främja tvåspråkigheten och det mångkulturella samhället. Det var inte bara elevernas språkutveckling som var i fokus, utan man skulle även se till deras utveckling som individer.

Enligt Kenneth Hyltenstam & Veli Tuomela fanns det i huvudsak två typer av motiv för reformen. Dessa var "[...] *stärkande av etnisk eller kulturell identitet*. [...] vikten av att *stödja en normal språklig, kunskapsmässig och allmänt kognitiv utveckling för invandrar- och minoritets elever*" (1996:30ff). Det som låg till grund för reformen, 1970-talets värderingar, fanns till stora delar även med i utformningen av modersmålsundervisningen när de skrev sin bok 1996. Skolans skyldighet att undervisa de barn som hade dålig eller ingen kunskap i det svenska språket gällde.

Hyltenstam & Tuomela hävdade att de fakta som fanns var att det tog flera år innan en elevs andraspråk var lika effektivt att hämta kunskap på som förstaspråket, och om eleven tvärt måste byta språk vid skolstart hämmades den normala utvecklingen och även kunskapsinhämtandet. Även attityden till förstaspråket avgörs av rollen det får ha i skolan och i samhället samt att det påverkar den egna identitetsutvecklingen om den egna kulturen får bejakas.

2.4 Efter hemspråksreformen

I grundskolans läroplan som kom 1980 hade hemspråk blivit ett eget ämne. Detta var ett resultat av hemspråksreformen som i sin tur var influerad av forskningen i ämnet. I denna läroplan fanns en hel del kommentarmaterial (en form av kursplan) som specifikt gick in på skolans roll och ansvar för elever som inte har svenska som modersmål. Här hade skolan som ett övergripande mål att främja en aktiv tvåspråkighet hos eleverna. För elever som gick på låg- och mellanstadiet kan man läsa *"Mycket talar för att en elev i hemspråksklass/sammansatt klass har särskilda möjligheter att utveckla sin etniska identitet. [...] Goda kunskaper i hemspråket och i svenska är därför grundläggande för identitetsbildningen"* (SÖ, 1988:11).

När eleverna kom till högstadiet gällde "vanlig" klass, och tanken var att eleverna skulle hjälpa varandra. De elever som hade problem med svenska språket, fick hjälp av dem som var duktigare. På detta sätt skulle båda parter stärkas. Tvåspråkigheten skulle dock understödjas även på högstadiet.

För att fortsätta att utveckla tvåspråkigheten behöver elever med annat hemspråk än svenska studera både sitt hemspråk och svenska i samspel under hela högstadietiden (SÖ, 1988:83).

Att vara/bli tvåspråkig och bikulturell är något värdefullt, något att förvalta och något som både individen och samhället har nytta av. För att utvecklas måste språken och kulturerna ständigt vara i funktion (SÖ, 1987:76).

Samverkan borde vara nyckelordet vid undervisning av invandrareleverna, samverkan mellan hemspråksläraren och till en början läraren i svenska som andraspråk – senare även klasslärare/ämneslärare (SÖ, 1989:42).

Eleverna skulle också ges möjlighet att först lära sig nya begrepp på det egna språket för att sedan läras i svenska. *"Begrepp lärs in och förstås bättre och man får kunskaper snabbare på sitt eget språk"* (SÖ, 1989:44).

Även FN tog i barnkonventionen (konventionen om barnets rättigheter) som antogs 1989, och som ratificerades av Sverige 1990, upp att ett barn har rätt till sitt eget språk. I bland annat artiklarna 28 och 29 som handlar om utbildning tas detta upp, men även i artikel 30 (Utrikesdepartementet, 2006:46-48).

Riksrevisionsverket (RRV) kom i september 1990 med en rapport som handlade om den undervisning som gavs i hemspråk och svenska som andraspråk i grundskolan. Det som låg som grund för granskningen av RRV var att antalet undervisningstimmar i dessa båda ämnen hade ökat med ca 60 % under 1980-talet. Detta i sin tur medförde att statens kostnad per elev hade stigit med mer än 20 % från läsåret 82/82 till 88/89. Samtidigt som kostnaderna ökade fanns det signaler på att undervisningen inte var så effektiv som den borde vara. Detta föranledde RRV att undersöka vilka problem som fanns och ge förslag på förändringar som kunde göras. Dessa förslag skulle inte bara kunna lösa problemen utan också *"öka den samhällsekonomiska nyttan av verksamheten"* (RRV, 1990:7-8).

I rapporten hänvisade RRV (1990:9-10) till de styrmedel som reglerade undervisningen i skolan, bland annat läroplanen. Verket tog upp det som stod i läroplanen om att det var nödvändigt att få undervisning i det egna språket för att utvecklingen skulle vara både allsidig och harmonisk, vilket inte uppnåddes om eleven inte behärskade sitt eget hemspråk. Eleverna skulle också ges möjlighet att ha kontakt med sitt hemland genom att de fick stärka och utveckla hemspråket.

Problemen menade RRV (1990:15-22) bestod bland annat av att formuleringar i lagar och regler var vaga, det var brister i hur undervisningen organiserades, oftast i för små grupper eller individuellt, och det brast i rekryteringen när det gällde lärare som hade rätt kompetens. Uppföljning och utvärdering av verksamheten var även den bristfällig. Detta ledde till att kostnaderna ökade och i slutändan blev inte elevens behov tillgodosedda på bästa sätt.

RRV kom med en rad förslag på förändringar för undervisningen som påverkade de framtida villkoren för hemspråksstödet. Förslagen var ett förändrat system för statsbidragen, att man skulle prioritera vilka undervisningen skulle omfatta, förbättra uppföljning och utvärdering, undervisningen skulle ske utanför den ordinarie lektionstiden, man skulle höja kompetensen hos lärarna samt att hemspråks- och svenska som andraspråkslärarna inom en kommun kunde undervisa i flera skolformer. Även externa utbildare kunde tas in för att minska antalet fasta lärare. Tillsammans skulle detta få ner kostnaderna enligt Riksrevisionsverket (1990:23-28).

Som en direkt följd av denna rapport och Riksrevisionsverkets förslag (Hyltenstam & Tuomela, 1996:20), kom det i januari 1991 en budgetproposition där regeringen hänvisade till rapporten, skulle de kommunala anslagen från staten minska med 300 miljoner kronor, och det var hemspråksundervisningen som skulle drabbas. Man ville också att kommunerna skulle dra ner på sina anslag, vilket innebar att den totala kostnaden för hemspråksundervisningen skulle halveras mot tidigare. Riksdagen slöt inte upp bakom den del av propositionen som hänvisade till att det var hemspråksundervisningen som skulle skäras ner. De menade att det var upp till kommunerna att själva bestämma var besparingarna skulle ske, eftersom kommunernas skulle få en större grad av självbestämmande mot tidigare.

Trots att hemspråksundervisningen inte blev utpekad som det område där nedskärningar skulle göras, blev detta verklighet redan läsåret 91/92. Samtidigt som RRV:s rapport kom, hade regeringen gått ut med att statsbidraget till hemspråksundervisningen skulle minskas, och kommunerna hade planerat sin undervisning utifrån dessa signaler och propositionen i januari 1991. Hyltenstam & Tuomela (1996:22-23) ansåg att det var egendomligt att denna rapport som, enligt deras uppfattning, gav en beskrivning av hemspråksundervisningen på ett metodiskt undermåligt sätt kunde få så stor betydelse som den fick på det politiska planet.

Författarna tar upp den undersökning som Svenska kommunförbundet utförde 1992. Förbundet undersökte förändringen i hemspråksundervisningen i 279 kommuner från läsåret 90/91 till 91/92. Det visade sig att elevgrupperna hade ökat i storlek, lärarvecketimmarna hade minskat och elevantalet hade minskat. Många kommuner hade också lagt tiden för undervisning utanför schemalagd tid. Det här, menade Hyltenstam & Tuomela (1996:24), visade att även om inget beslut fattats, räckte det med politiska signaler för att förändring skulle ske.

1994 kom nya styrdokument för grundskolan (som ännu gäller). I grundskoleförordningen står det att en elev som har ett annat modersmål än svenska, har rätt till undervisning i sitt modersmål om eleven själv vill ha det. Språket ska dock finnas med aktivt i elevens dagliga umgänge samt att eleven skall ha grundläggande kunskaper i språket för att kunna få denna undervisning (Riksdagen, 1994:1194, 2kap 9 §). Det här borde borga för en bra grund för den individuella utvecklingen och integreringen i det svenska samhället, men undersökningar har visat att språkutvecklingen har försämrats hos elever med annat modersmål än svenska. Alla elever som är berättigade till modersmålsundervisning får inte tillgång till detta eftersom kommunerna inte behöver ordna undervisning om det inte finns fem elever som har samma språk. Undervisning behöver inte heller ges om det inte går att få tag på lämplig lärare (Riksdagen, 1994:1194, 2kap 13 §).

Även i andra dokument som reglerar den svenska grundskolan, finns elevernas modersmål med som ett element att ta hänsyn till i undervisningen. I *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*, finns flera punkter som tar upp detta. Bland annat står det att *”Undervisning skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling”* (Skolverket, 2006:4, 1. Skolans värdegrund och uppdrag. Likvärdig utbildning).

I *Lpo 94* nämns också det ansvar som vilar på rektor för att eleverna skall lyckas att nå de mål som finns uppsatta i kursplanerna för varje ämne³. *”[...] - skolans arbetsmiljö utformas så att eleverna får tillgång till handledning, [...], - undervisningen och elevvårdsverksamheten utformas så att eleverna få det särskilda stöd och den hjälp de behöver,[...]”* (Skolverket, 2006:17, 2. Mål och riktlinjer 2.8 Rektors Ansvar).

I kursplanen för ämnet modersmål, som riktar sig till de elever med annat modersmål än svenska, och dess syfte och roll i utbildningen framhävs kunskapen i det egna modersmålet som en väg till att även lära på svenska. Att få utbildning i sitt modersmål stärker identiteten och bidrar till ökad förståelse för andra kulturer. Enligt kursplanen i modersmål skall skolan i sin undervisning bland annat sträva efter att eleven *”-tillägnar sig kunskaper om språkets uppbyggnad för att kunna göra jämförelser mellan sitt modersmål och det svenska språket och därigenom utveckla sin tvåspråkighet,”* (Skolverket, 2008a:39).

2.5 Studiehandledning

Grundskoleförordningen tar även upp vad som gäller studiehandledning på modersmålet. I 5 kap. Särskilda stödinsatser 2 § står *”En elev skall få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det. Förordning (1997:599)”* (Riksdagen, 1994:1194). Med studiehandledning avses att eleven, på sitt modersmål, ska få hjälp av modersmåls-läraren att förstå och tyda arbetsmaterialet och undervisningen i de övriga skolämnena.

³ Grundskolans kursplaner innehåller en beskrivning av vilket syfte och vilken roll ämnet har i utbildningen, hur det är uppbyggt och dess karaktär. Där finns också de mål eleverna skall ha uppnått efter årskurs fem och nio. Tillsammans med läroplanen skall kursplanerna ligga till grund för undervisningen i skolan.

Paulin & Huuhtanen Almgard (1993:86) menar att det inte finns några undantag när det gäller att ge elever studiehundledning på sitt modersmål; undantagen gäller endast undervisningen i ämnet modersmål. Författarna utgår från texten som då stod i skollagen, som vi idag hittar i grundskoleförordningen. När det gäller att ge elever studiehundledning finns inga begränsningar när det gäller timantalet, antalet elever finns inte specificerat, eleven ska få studiehundledningen på sitt modersmål och vidare sägs att detta är kommunens skyldighet att ordna och det finns inga undantag. Elever som är i behov av studiehundledning ska kunna få det i den utsträckning de behöver.

Studiehundledningen är inte till för att ge eleven undervisning *i* sitt modersmål utan den ska ge hundledning *på* modersmålet. Syftet är att stödja eleven i ämnen där språkkunskaperna i svenska inte räcker till för att tillgodogöra sig undervisningen på samma villkor som de elever som har svenska som sitt modersmål. Målsättningen för studiehundledning är enligt Paulin & Huuhtanen Almgard (1993:87) kunskap, språk och självkänsla. Utveckling av modersmålet och andraspråket gör att kunskapsinhämtandet underlättas, vilket i sin tur gör att självkänslan ökar. Genom studiehundledning ges eleven möjlighet att utveckla sin tvåspråkighet, och specifika termer och begrepp i olika skolämnen kan fås på två språk, något som även det underlättar för eleven att nå målen.

För att få ut det optimala med studiehundledningen krävs att modersmåls läraren har ett nära samarbete med ämneslärarna. Det är viktigt att vara välinformerad om hur och när klassen arbetar med olika områden. Vad som avgör hur studiehundledningen ska ges bestäms utifrån eleven. Det kan vara att den ibland ges innan arbetsområdet startar, ibland parallellt, det kan ske som repetition eller den kan ske i klassrummet under ordinarie lektion (Paulin & Huuhtanen Almgard, 1993:90-92).

2.6 2000-talet

Under 2000-talet har Skolverket kommit med olika rapporter om hur läget ser ut i skolorna när det gäller elever som har rätt till modersmålsundervisning och studiehundledning på sitt modersmål. Vi tar här upp två av dessa som belyser vilka konsekvenserna av 90-talets nedskärningar blivit för denna grupp av elever, samt vilka rekommendationer Skolverket ger för vad som bör göras.

I sin rapport klargör Skolverket (2002:6) att skolan och förskolan måste ge elever med annat modersmål än svenska chans att utveckla sina språk. Eleverna måste också ges möjlighet till stöd på det språk som gör att de når målen. Även modersmålets status måste höjas och bli en del av all verksamhet, både i förskolan och i skolan. Skolverket (2002:18-19) ger förslag på en rad författningsändringar, bland annat vill de att det som står i grundskoleförordningen om att modersmålsundervisning har man rätt till i högst sju år ska tas bort, det ska inte vara någon tidsbegränsning. Verket föreslår även att hur omfattande studiehundledning och modersmålsundervisning skall vara, ska beslutas i samråd med både elev och föräldrar. Det framhävs också i rapporten att det är många flerspråkiga elever som inte når målen men att många av dem skulle göra det om de fick stödet de behöver på sitt modersmål. Undervisningskostnaderna skulle minska kraftigt för varje elev av dessa som uppnår målen.

Något som framkom vid den kartläggning som gjordes av Skolverket (2002:36-37) inför rapporten var att det visade sig att det var mycket ovanligt att det skedde någon form av utvärdering av modersmålsundervisning från kommunens sida. När det gällde frågan

om antal timmar för studiehandledning på modersmålet, var det få kommuner som svarade och Skolverket fann att bland dem som svarade gavs varje elev högst 10 minuters studiehandledning under 1 vecka. Det var endast ett fåtal kommuner som aktivt arbetade med att utveckla metod och innehåll i studiehandledningen.

Några slutsatser som Skolverket (2002:59) drar är att det som hindrar utvecklingen av modersmålsstödet och modersmålsundervisningen är att det fattas resurser, att det finns organisationssvårigheter samt att det finns negativa attityder från omgivningen. Detta är också den del av skolverksamheten som fått känna av stora nedskärningar i kommunerna under 1990-talet. ”Modersmålsundervisningen och studiehandledningen bör utvecklas till en integrerad och flexibel del av den dagliga verksamheten, där användning av modersmål blir en naturlig del i kunskapsinhämtande i olika ämnen under skoldagen. [...]” (Skolverket, 2002:60).

Hösten 2008 kom Skolverket med en rapport som var ämnad att bidra till att kunskapen om språk- och kunskapsutvecklingen hos elever med annat modersmål än svenska ökade. Den skulle även visa hur skolresultatet påverkades av dessa elevers deltagande i modersmålsundervisning, eftersom det har visat sig att de annars har svårare att nå målen. Skolverket (2008b:18) anser att modersmålsundervisningen är en extern verksamhet, trots att den bedrivs i byggnader inom skolans område. Eleverna kan även komma från olika skolor i kommunen, vilket bidrar till utanförskap, samt att modersmåls läraren oftast är ambulerande.

Trots att denna undervisning oftast inte är integrerad i övrig skolverksamhet har det visat sig att många av de elever som deltar i modersmålsundervisning når bättre studieresultat, även i förhållande till elever med svenska som modersmål. Skolverket (2008b:19-21) anser att det är svårt att exakt uttala sig om vad det är som bidrar till dessa elever når bättre resultat då undervisningen ofta bara rör sig om 1 tim/v. En orsak kan vara att dessa elever och deras föräldrar har en högre studiemotivation. De elever som deltar i modersmålsundervisningen verkar uppnå en högre allmän kunskapsutveckling än de elever som inte deltar i denna undervisning.

Att få studiehandledning på sitt modersmål för de elever med annat modersmål, som inte har tillräckliga kunskaper i svenska för att tillgodogöra sig ämneskunskaper, skulle öka deras möjligheter betydligt att följa undervisningen. Vad Skolverket erfar (2008b:21-22) verkar det vara svårt att få studiehandledning. Oftast är det endast nyanlända elever som har denna möjlighet och främst är det skolor som har hög andel av dessa elever som kan ge handledning. Som skäl till att elever inte kan få studiehandledning anges att det är brist på resurser och tid. Vid skolor där det finns mindre antal elever med annat modersmål är risken att bli utan studiehandledning stor. Skolverket påpekar även att det verkar finnas stora brister i information om vad som egentligen menas med studiehandledning, vad det är och vad det betyder. Även vem det är som har ansvar för och vem som ska ta initiativ till att studiehandledning blir möjlig tycks vara oklart.

Skolverket pekar på bristen på kunskap bland skolorna om vad som avses med studiehandledning och att förordningen är otydlig i formuleringen angående detta. En orsak till att studiehandledning inte är mera utbredd kan även vara att den inte har en direkt koppling till vad som sägs om modersmålsundervisningen, utan finns under kapitlet för särskilda stödinsatser. Att det inte ges studiehandledning i större ut-

sträckning ser Skolverket som ett problem eftersom studiehandledning ger eleverna möjlighet att uppnå bättre resultat i skolan. Det bör därför göras mera tydligt att denna möjlighet finns för elever med annat modersmål än svenska.

Hur skolorna ställer sig till de elever som har annat modersmål varierar kraftigt. Det är också mycket varierande hur lärarna försöker anpassa undervisningen för de elever som är flerspråkiga. Även vilken status dessa elever har i skolan och attityden till dem, deras språk och kultur, menar Skolverket (2008b:24-25) påverkar hur undervisningen bedrivs. Medvetenhet och kunskap, från skolledning och övrig personal, om elever med annat modersmål har en betydande del i hur utformningen av både modersmålsundervisning och studiehandledning ser ut. Skolverket anser att det inte är acceptabelt att det är skillnad hur förhållandena är i skolan för dessa elever, det ska inte ha någon betydelse om de går i en skola med många flerspråkiga elever eller en med få elever. Förutsättningarna när det gäller möjligheten till en likvärdig utbildning skall vara den samma.

I rapporten tar Skolverket (2008b:29) även upp andragenerationsinvandrade elever (elev född i Sverige med en eller båda föräldrarna födda utomlands), som ofta har en mycket hög kommunikativ kompetens. Verket hänvisar till forskning som visar att trots att de verkar behärska svenska språket utmärkt, räcker inte deras språkkunskaper till när det gäller undervisningsspråket i skolan. Dessa elever glöms ofta bort och därför får de inte den studiehandledning de behöver och är berättigade till.

3 Material och metod

För att nå vårt syfte valde vi att göra intervjuer med några nyckelaktörer inom skolans värld. Vi ville få lite bredd i svaren men också att de skulle bidra till att öka vår egen förståelse och kunskap kring ämnet. Beroende på vilken roll aktörerna har inom skolans olika verksamheter, tror vi att det kan förekomma olika tolkningar och svaren kan därför variera. Vi valde till slut att intervjua en person inom skollärovervakningen, en modersmåls-lärare samt en "vanlig" lärare. Ett kriterium som visade sig vara nödvändigt vid valet av informanter var att de skulle vara i kontakt med elever med annat modersmål än svenska i sitt arbete. Detta eftersom det vid den första intervjun framkom att denna kontakt saknades, resultatet av denna intervju finns ej presenterat i arbetet.

Eftersom vi ville få så mycket information som möjligt av de intervjuade i ämnet, blev valet intervjuer utifrån ett formulär (bilaga 1) med möjlighet för oss att ställa följdfrågor. Intervjuerna spelades in med hjälp av mobiltelefon, förutom de intervjuer vi gjorde med modersmålslärarna vilket vi redogör närmare för här nedan. De inspelade intervjuerna överfördes till dator där de sparades för att sedan kunna bearbetas, vilket vi gjorde på två sätt. De intervjuer som gjordes med rektorerna transkriberades och lärarintervjuerna sammanställde vi utifrån de sparade inspelningarna.

Våra intervjuer har gjorts vid olika skolor och i kommuner av varierande storlek. Några av intervjuerna är utförda i södra delen av Sverige och några är gjorda i Mellansverige. I och med att vi valde att förlägga våra intervjuer till olika skolor kan vi också se om det finns olika tolkningar av det som sägs i lagar och regler för elever med annat modersmål än svenska samt bidra till den bredd i svaren vi eftersökte.

De båda modersmålslärarna som var tillfrågade för intervjuer var det svårt att få till ett personligt möte med. Vi fick därför lösa detta på annat sätt. Till den ena modersmåls-läraren skickades frågorna över via e-post så denne själv kunde styra när frågorna skulle besvaras. Dock meddelade informanten i allra sista stund att denne inte hade möjlighet att besvara frågorna av personliga skäl. Vi fick därför nöja oss med bara en moders-målslärare eftersom det blev trångt med tid för att få med ytterligare en intervju. Den andra modersmålslärarens intervju skedde via telefon. Informanten fick frågorna sända till sig för att kunna se dem vid intervjun. I samband med telefonintervjun fördes anteckningar av det som sades. Direkt efter intervjun renskrevs anteckningarna och skickades över till modersmålsläraren för att denne skulle se att svaren som givits tolkats på ett riktigt sätt.

3.1 Informanterna

Rektor Kerstin 63 år, kommer från en kommun med ca 30 000 invånare i södra delen av Sverige. Hon arbetar på en skola F-6 med cirka 400 elever. Denna intervju genomfördes på Kerstins kontor.

Rektor Lisa 54 år, kommer från en mindre kommun i mellersta Sverige med ca 11 000 invånare. Hon arbetar på en F-9 skola, kommunens största skola, med cirka 450 elever där hon är rektor för F-6. Lisa är också den person som är ansvarig för modersmåls-undervisningen på skolan. Intervjun med Lisa skedde i ett angränsande rum till hennes arbetsrum för att intervjun skulle kunna ske utan störande moment.

Läraren Marie 40 år, har arbetat som lärare i ungefär 10 år, och under sin tid som lärare har hon varit på samma skola. Marie arbetar i samma kommun i södra Sverige som Kerstin, dock på en annan skola. Intervjun genomfördes i ett enskilt rum på en av författarnas arbetsplats, eftersom detta var det som passade bäst under omständigheterna. Marie är klassföreståndare för en åk 5 med 27 elever på en skola med cirka 400 elever där antalet elever med annat modersmål än svenska är högt. Denna skola tillhör det upptagningsområde i kommunen där det bor flest invandrare.

Läraren Ulla 26 år, har arbetat som lärare i ca 3 år och hon har en förberedelseklass med både asylsökande och kommunplacerade elever. Åldern på eleverna i hennes grupp är 11-13 år. Det finns även en grupp med yngre elever i samma byggnad. Totalt i dessa båda förberedelseklasser går det 27 elever. Eleverna har sina lokaler i en egen byggnad som ligger i anslutning till den skola eleverna tillhör, men ändå blir de isolerade från övriga elever. Hela skolan har omkring 250 elever och ligger i en liten kommun i Mellansverige med ca 10 000 invånare. Intervjun skedde efter skoldagens slut vilket innebar att den kunde göras utan störningar.

Modersmålläraren Cina 38 år, undervisar i arabiska i år 9 i en större mellansvensk kommun. Invånarantalet i denna kommun är ca 85 000. Cina arbetar på en skola som tidigare var en F-9 skola. Omorganisation har skett och kvar på skolan finns nu F-5, år 9 samt grundsärskola 1-6, totalt ca 110 elever. De övriga eleverna har blivit flyttade till andra skolor inom skolområdet. I de lokaler som inte utnyttjas av den kommunala skolan, där finns nu en friskola. Intervjun med Cina skedde via telefon på kvällstid; den kunde därför genomföras utan någon tidspress.

4 Resultat

Vi har valt att redovisa de olika yrkeskategorierna, rektorer, lärare samt modersmåls-lärare var för sig. Detta gör att det blir lättare att urskilja vad varje informant säger, men det blir även lättare att se likheter och skillnader mellan dem. Vi använder oss även av fingerade namn på informanterna i den löpande texten. Några av våra informanter har använt sig av de tidigare använda termerna hemspråk, hemspråklärare, hemspråks-undervisning samt den felaktiga termen svenska 2. Vi har i resultatredovisningen valt att använda de termer som är aktuella idag.

4.1 Intervjuer med rektorer

Hur stort antal elever finns det på skolan/kommunen med annat modersmål än svenska samt hur många av dessa elever får undervisning i sitt modersmål?

Lisa berättade att det fanns 15 elever med annat modersmål än svenska som får modersmålsundervisning på skolan. Hon gav ingen siffra på hur många elever förutom dessa som hade annat modersmål än svenska. Sa att det fanns fler men att många av dem inte var berättigade till modersmålsundervisning. Ser man till hela kommunen så fanns det ca 30 elever med annat modersmål än svenska som fick modersmålsundervisning. Inte heller här framkom hur många elever det fanns i hela kommunen som hade annat modersmål men som inte hade modersmålundervisning.

I Kerstins rektorsområde fanns det 2 elever med annat modersmål än svenska som fick modersmålsundervisning, och på hela skolan fanns det 12 elever med annat modersmål än svenska som inte hade modersmålsundervisning. I kommunen är antalet elever med annat modersmål än svenska betydligt större, Kerstin kunde dock inte ge någon exakt siffra.

Vad är anledningen till att inte alla elever får modersmålsundervisning?

En likhet hos de båda rektorerna var att de påpekade den ekonomiska aspekten gällande modersmålsundervisning, det fanns inga resurser, vilket påverkade denna undervisning negativt. Rektorerna ansåg att det är svårt att påverka denna form av undervisning i en positiv riktning när man har en liten budget att använda. Kerstin ansåg att efterfrågan kring modersmålsundervisning var större än vad skolan i dagsläget kunde uppfylla. Vidare menade Kerstin att skolan och kommunen hade ett litet utbud gällande modersmål, att skolan fick klara sig på det som fanns så att säga, där spelade ekonomin åter in.

Lisa tog upp ”regeln” att det måste vara fem elever för att kommunen skulle vara skyldiga att starta upp en undervisningsgrupp samt att kommunen måste hitta en lämplig lärare i det aktuella modersmålet. Lisa berättade att de blev tvungna att ställa in modersmålundervisningen i spanska för att kommunen inte kunde hitta en lämplig lärare. Kerstin berättade att i deras kommun var all modersmålsundervisning förlagd till den skola eller till det område där majoriteten av elever med annat modersmål fanns. Detta innebar att vissa elever avstod från modersmålsundervisning, då det innebar att de måste förflytta sig till en annan skola samt att det tog mycket av elevernas fritid.

En annan aspekt som Lisa lyfte fram var att eleven måste ha modersmålet som ett aktivt språk i hemmet för att det skulle klassas som ett modersmål och först då var man berättigad till modersmålsundervisning. Modersmålsundervisningen skulle inte innebära att man lärde sig ett "nytt" språk utan att man utvecklade sitt modersmål menade Lisa. Kerstin berättade att det på hennes skola fanns ett antal elever med annat modersmål än svenska som inte hade sitt modersmål aktivt i hemmet, vilket i många fall kunde bero på att eleven var adopterad eller att familjen valde att prata svenska i hemmet och enbart fokuserade på det svenska språket.

Vad säger den lokala arbetsplanen om denna form av undervisning gällande elever med annat modersmål än svenska? Kan eleven få studiehandledning på sitt modersmål?

Kerstin berättade att deras lokala arbetsplan nämner elever med annat modersmål än svenska. Där tog man upp de rättigheter som Skolverket beslutat om, exempelvis att eleven har rätt till studiehandledning på sitt modersmål. Man berör även SVA (svenska som andraspråk) och hur man skulle arbeta kring detta. Vidare berättade Kerstin att det förekom begränsad studiehandledning för elever med annat modersmål än svenska. Dock ansåg rektorn att studiehandledning var något man utvecklat till det bättre.

Lisa kände att man ännu inte hade utformat någon speciell del av den lokala arbetsplanen kring modersmålsundervisning och studiehandledning för dessa elever, men en punkt gällande svenska som andraspråk fanns det, att skolan skulle erbjuda elever med annat modersmål än svenska denna undervisningsform. I dagsläget fanns en skrift som var utformad för rektorerna i kommunen om hur man skulle sköta modersmålsundervisningen så att den skulle fungera korrekt. Kommunen hade fått påbackning av Skolinspektionen vid deras förra inspektion och hade därefter arbetat med att utveckla denna undervisning och arbetet med elever med annat modersmål än svenska till det bättre. Lisa menade att man behövde ha klara riktlinjer för hur studiehandledning skall skötas. I det upptagningsområde i kommunen där det fanns en större andel elever med samma modersmål där hade man börjat arbeta med studiehandledning och stöttning till dessa elever i andra skolämnen, vilka ämnen framkom ej.

Hur är studiehandledningen utformad?

Enligt Kerstin var studiehandledningen utarbetad av klasslärare, svenska som andraspråkslärare och modersmålslärare. Dessa tre hade ett samarbete som rektorn hoppades fungerade lika bra som det var sagt att det skulle göra. Kerstin kunde dock inte svara på om det fanns en studiehandledning till alla språk som var aktuella för kommunen, men i majoritetsspråken arabiska och albanska fanns det en arbetsplan som sade hur man skulle arbeta med studiehandledning för dessa elever. Dock kunde rektorn inte förklara närmare hur detta arbete såg ut.

Lisa menade att man inte hade någon fullständigt utarbetad studiehandledning i dagsläget. Man hade valt att i vissa fall låta modersmålsläraren komma ut till klassen och medverka under en vanlig klassituation för extra stöttning till eleven, detta menade Lisa att man kunde se som en form av studiehandledning. Man la även stor vikt vid undervisningen i svenska som andraspråk där man stöttade eleverna i ämnen som svenska, so och no.

Grundskoleförordningen säger att elever har rätt att få studiehandledning på sitt modersmål. Vad är det som gör att ni inte följer detta?

Lisa berättade att man tidigare hade haft svårt att få modersmålsundervisningen att fungera, då man inte hade utarbetat klara riktlinjer gällande detta. Dock var Lisa mycket medveten om vad grundskoleförordningen säger så kommunen och skolan arbetade hårt för att kunna uppfylla dessa krav.

Hur många timmar i veckan får eleverna modersmålsundervisning? Planering och utformning kring modersmålsundervisningen?

I kommunen där Kerstin var verksam hade man tagit beslutet att lägga all modersmålsundervisning där majoriteten av elever med annat modersmål fanns, eftersom kommunen var en segregerad kommun gällande invandring. De elever som hade rätt till modersmålsundervisning och som gick på andra skolor runt om i kommunen fick förflytta sig till de två skolor där modersmålsundervisningen var förlagd. En del av modersmålsundervisningen var förlagd utanför skolans timplan vilket ledde till att det var elevens fritid som blev berörd. Modersmålsundervisningen i två av majoritetsspråken var förlagd inom skolans timplan, vilket betydde att eleven fick gå ifrån sin ordinarie undervisning för att delta i modersmålsundervisning. Undervisningstiden kunde variera från 1 till 2 timmar i veckan, beroende på gruppen och gruppens behov.

Hos Lisa hade man som regel att erbjuda 1 timmes modersmålsundervisning i veckan, vilket också var minimum. Utformningen kunde se lite olika ut beroende på eleven, i vissa fall kunde eleven behöva enskild undervisning och då menade Lisa att en timme kunde vara lång och därmed räcka. Var elevunderlaget större så kunde man ibland få ha två timmars undervisning för att hinna med. Lisa menade att man hade som mål att försöka anpassa undervisningen så att den skulle bli så optimal för eleven och dennes utveckling som möjligt. Man hade även valt att låta modersmålsläraren komma ut till klassen för att medverka i den ”vanliga” klassituationen för att vara ett stöd för eleven. Klassläraren och modersmålsläraren hade ett samarbete för att kunna erbjuda eleven en positiv utveckling i sitt andraspråk. Dock såg modersmålslärarens arbetsform lite annorlunda ut än en vanlig klasslärare med tanke på att en modersmålslärare måste förflytta sig till de olika skolorna.

Det är många elever med annat modersmål än svenska som inte når målen som är uppsatta i kursplanerna. Många forskare hävdar modersmålets betydelse för kunskapsinhämtning på ett andraspråk. Hur ställer sig skolan till denna forskning?

Kerstin ansåg inte själv att hon hade kunskapen att svara på denna fråga. Hon var medveten om vad forskningen sa men kände att det saknades både kunskap och fakta för att kommentera frågan. Kerstin berättade vidare att på hennes skola gjorde man inte skillnad på elever med annat modersmål eller med svenska som modersmål kunskapsmässigt vid exempelvis de nationella proven i årskurs 5. Eftersom man inte skilde på eleverna kunskapsmässigt där, var det också en anledning för Kerstin att inte bilda en uppfattning om forskningen.

Lisa var väl insatt i de forskningsresultat som tyder på att elever som får modersmålsundervisning lyckas bättre i skolan. Att eleven utvecklas i sitt modersmål gör att utvecklingen och förståelsen kring det svenska språket utvecklas positivt ansåg Lisa. En positiv utveckling blir det även om man har en studiehandledning att tillgå.

Finns det några förändringar i arbetssättet i en långsiktig planering för elever med annat modersmål än svenska?

Gemensamt för både rektorerna var att man återigen hamnade på den ekonomiska aspekten, att med större budget blir det lättare att utveckla modersmålsundervisningen. Så en del i den långsiktiga planeringen var att avsätta pengar till denna typ av undervisning, vilket båda återigen var överens om kunde bli tufft med dagens dåliga ekonomi i skolans värld.

Lisa hade som mål att utveckla arbetet kring elever med modersmålsundervisning, både när det gällde själva modersmålsundervisningen men även arbetet med att få fungerande studiehandledning. Arbetet gick även vidare för att utveckla eleven, både i dennes modersmål men även i det svenska språket.

Något som även var gemensamt för de båda rektorerna var att de arbetade i kommuner där bosättningen var segregerad, vilket betydde att personer med invandrabakgrund ofta bodde i samma område i kommunen och därigenom gick majoriteten av elever med annat modersmål än svenska på de skolor som tillhörde detta upptagningsområde. Detta försvårade integreringen i det svenska samhället. Kerstin ansåg att detta var en förlust för skolan, eftersom det kan vara positivt att blanda elever med olika kulturella erfarenheter och språk.

4.2 Intervjuer med lärare

Hur stort antal elever finns det på skolan/kommunen med annat modersmål än svenska samt hur många av dessa elever får undervisning i sitt modersmål?

Marie hade 27 elever i sin klass varav 7 med annat modersmål än svenska, 6 av dessa elever fick undervisning i sitt modersmål. I snitt hade 5-8 elever i varje klass annat modersmål än svenska, vilket betydde att en tredjedel av alla elever hade annat modersmål. Det var endast ett fåtal elever som inte fick undervisning i sitt modersmål, eftersom de flesta föräldrar/vårdnadshavare var positivt inställda till modersmålsundervisning. Läraren arbetade på en skola där elevantalet som hade annat modersmål var mycket högt, detta berodde i sin tur på det upptagningsområde i kommunen där hon arbetade, det förekom skolor i andra upptagningsområden där man knappt hade några elever med annat modersmål än svenska.

I kommunen där Ulla arbetade fanns det 46 elever med annat modersmål än svenska. Dock var det endast 4 elever som fick undervisning i sitt modersmål. Denna grupp bestod av 5 elever förra terminen men då en hade slutat var det tveksamt om gruppen skulle få vara kvar då den inte längre uppnådde minimigränsen för att skolan skulle vara skyldig att erbjuda modersmålsundervisning.

Vad är anledningen till att inte alla elever får modersmålsundervisning?

Marie berättade att en av anledningarna till varför modersmålsundervisningen valdes bort var att föräldrarna och i vissa fall barnet tyckte denna undervisning tog för mycket tid från ordinarie undervisningstid, att eleven kom efter och eventuellt missade viktiga bitar i annan undervisningen. Marie trodde även att andelen elever på skolan med annat modersmål än svenska spelade roll, i detta fall var andelen elever hög, vilket enligt Marie kunde bidra till att det blir mer vanligt att man valde undervisning i sitt modersmål, eller tvärt om. Läraren poängterade även att antalet elever som ansökte om moders-

målsundervisning måste uppgå till 5 innan skolan blev skyldig att erbjuda undervisning, vilket även hade förekommit då det varit elever med annat modersmål än de två stora majoritetsspråken, arabiska och albanska.

Ulla berättade att när skolan efterlyste modersmålsundervisning, sa de styrande i BUN (Barn- och utbildningsnämnden) att det inte fanns elevunderlag. Läraren och dennes kollegor tog då fram siffror på elevantalet, som visade att elevunderlaget var godkänt för att få modersmålsundervisning. Då skyllde de istället på att det inte fanns lärare att tillgå, men ”vi har inte sett att de annonserat efter några heller”. I slutänden förstår de att det handlade om ekonomin, att det inte fanns några pengar avsatta till detta.

Vad säger den lokala arbetsplanen om denna form av undervisning gällande elever med annat modersmål än svenska?

Till varje ämne fanns det enligt Marie en lokal arbetsplan, vilken berörde alla elever. Men eftersom andelen invandrarelever var hög på skolan där Marie arbetade, har man en ansvarig ”migrationsfröken” för all modersmålsundervisning och allt som rör modersmål. Denna person var den som även hade hand om arbetsplanerna som berörde elever med annat modersmål än svenska och såg till att det fungerade så smidigt som möjligt för alla inblandade parter. Denna person var också ansvarig för den migrationsklass (förberedelseklass) som fanns på skolan, där nyanlända elever med annat modersmål än svenska placerades innan de kunde integreras med de vanliga klasserna. Marie fortsatte att berätta att man så tidigt som möjligt började integrera eleverna från migrationsklassen ut i de vanliga klasserna när det gällde ämnena bild och idrott, där man kunde kommunicera på annat sätt än det verbala.

Ulla berättade att den första arbetsplanen kom hösten 2008. Denna arbetsplan gällde hela skolområdet, den var inte specifik för den skola där hon arbetade. Den handlade om situationen för elever med annat modersmål än svenska. I planen kunde man läsa att barnen skulle känna sig trygga och delaktiga i undervisningen, olika kulturer skulle komma fram i skolan. Lärarna skulle ta mer ansvar för deras språkutveckling och stärka det svenska språket. Trygghet och den sociala delen kändes som den viktigaste biten när planen utformades. Modersmålet var ingen egen punkt i arbetsplanen och den nämnde då inte heller modersmålsundervisningen. Arbetsplanen skulle omarbetas i november, men det verkade som det inte skulle ske någon ändring på den punkten.

Ulla delgav även intervjuaren den skriftliga rutin gällande nyanlända barn som lämnats till skolorna från kommunen i december 2008. I den tar man bland annat upp orsaker till att barnen kommer till kommunen. Det tas också upp hur de olika stegen i skolan ska fungera och kontakten mellan föräldrar/lärare och olika lärarkategorier. Man tar även upp vilka rättigheter dessa barn har i skolan. De har rätt att läsa svenska som andraspråk och barnen har rätt att få undervisning i sitt modersmål. Det finns undervisning i ett språk, men i rutinen står att undervisning borde startas i några fler språk. Dokumentet säger att det är rektor som beslutar i varje enskilt fall när det gäller detta.

I rutinen står också att varje elev med annat modersmål har rätt till studiehandledning i alla skolämnen på sitt modersmål. Kommunen har dock inte lyckats organisera det ännu. Det står att det är ett absolut krav från staten. Dokumentet säger att det här är en verksamhet som är under uppbyggnad, men enligt Ulla hade det ännu inte hänt något nytt trots att det snart gått 1 år.

Kan elever med annat modersmål få studiehandledning i alla skolämnen på sitt modersmål?

Marie; Det fanns inte någon klart utformad studiehandledning i alla ämnen på elevens modersmål. Det fanns snarare riktlinjer och hjälpinstruktioner för hur man skulle gå tillväga för att stötta en elev då den var i behov av en handledning i något ämne som framkom i samarbetet mellan "migrationsfröken", klasslärare, svenska som andraspråkslärare samt modersmålslärare. Marie kände ändå inte att hon kunde svara ja till 100 % på denna fråga.

Ulla; När det gällde studiehandledning för dessa elever existerade det inte så Ulla. Lärarna hade lyft fram frågan men det var stopp. Det fanns inte personal. Ordet studiehandledning fanns över huvud taget inte i kommunen. "Studiehandledning, vad är det?" Samarbetet mellan skolorna och klasslärare var dåligt. Nu fanns det bara en modersmålslärare men det existerade inget samarbete mellan denne och övriga lärare heller. Ulla poängterade att detta är något man hade tagit upp med rektorerna som förstod problemet, men när rektorerna gick vidare med frågan så tog det stopp hos kommunen.

Grundskoleförordningen säger att elever har rätt att få studiehandledning på sitt modersmål. Vad är det som gör att ni inte följer detta?

Marie kände till det som stod i grundskoleförordningen men hade inget konkret svar att ge på denna fråga, utan berättade istället om hur de försökte anpassa undervisningen och studiehandledningen så det skulle främja varje individ på bästa sätt. Det krävdes även resurser för att verkligen kunna ge en studiehandledning till varje enskild elev, dessa resurser hade inte skolan tillgång till. Läraren ansåg dock att arbetet med studiehandledning gick framåt och läraren hoppades snart att skolan/kommunen hade uppnått detta.

Ulla drog återigen slutsatsen att det handlade om ekonomi för kommunens del. Dock var inte detta något som hade framkommit utan man hade istället andra ursäkter, så som elevunderlaget, brist på modersmålslärare eller helt enkelt att man skulle vänta med denna undervisning. Ulla hade ställt sig frågan hur länge man skulle vänta? Läraren berättade även att kommunen tog emot många invandrarlever men hade inte tänkt på att man skulle kunna erbjuda dem den undervisning de hade rätt till. Skolan hade haft ett fall där eleven verkligen borde ha fått studiehandledning på sitt modersmål då denne elev var analfabet och skulle behövt lära sig att skriva och läsa på sitt eget språk innan man gick vidare till elevens andraspråk, svenska. Denna förfrågan var inget man hade fått godkänt.

Planeringen och utformandet kring modersmålsundervisningen? Hur många timmar i veckan får eleverna modersmålsundervisning?

Marie; När det gällde modersmålsundervisningen så fanns det en individanpassad plan med mål för vad individen borde ha uppnått vid ett visst tillfälle. Här berättade Marie att man försökte se till individen så långt man kunde. Samarbetet mellan klasslärare, svenska som andraspråkslärare samt modersmålslärare var en viktig länk för att utforma undervisningen på bästa sätt. Här hjälpte även "migrationsfröken" till som en viktig kommunikationslänk. 1 till 2 gånger i veckan hade man modersmålsundervisning, då 40 minuter per gång. Skillnader mellan språken kunde förekomma. Marie berättade att man hade modersmålsundervisning på "skoltid" vilket menades att berörda elever gick ifrån

ordinarie skolschema. Dock försökte skolan att samköra med modersmållärare att lägga denna undervisningslektion efter skoltid, då i anslutning till att eleverna slutade, vilket var svårt menade Marie, eftersom det var många elever att ta hänsyn till.

Hos Ulla hade man modersmålsundervisning 2 gånger i veckan, då 1 timme per gång. Undervisningen kunde ges både under ordinarie skoltid men också efter, man utgick från det som passade eleven bäst..

Det är många elever med annat modersmål än svenska som inte når målen som är uppsatta i kursplanerna. Många forskare hävdar modersmålets betydelse för kunskapsinhämtning på ett andraspråk. Hur ställer sig skolan till denna forskning?

Marie delade denna uppfattning som säger att modersmålsundervisningen har betydelse för inläringen av det svenska språket. Läraren menade att man kunde tala svenska, men det är inte samma sak som att förstå och kunna ta till sig det som sägs på det språk man har som andraspråk. Eleven behövde även utveckla sitt modersmål för en total positiv utveckling. Läraren berättade även att utifrån hennes erfarenhet så mår eleven inte bra om den inte hade ett fullständigt språk. Detta kunde inträffa om eleven inte kunde utveckla sitt modersmål och då hade svårt att ta till och lära sig andraspråket. Att dessa elever ofta kunde bli utåtagerande för att göra sig förstådda.

Ulla menade att skolan följde denna forskning och ställde sig positiv till den. Läraren berättade även att hon och en kollega hade haft föredrag om detta, där modersmålet och vikten av modersmålsundervisning hade varit huvudpunkten. De hade fått med sig de övriga klasslärarna på detta, vilket hade lett till att de också börjat ifrågasätta varför det inte fanns mera modersmålsundervisning i kommunen. I denna fråga hade man rektorns stöd så man kunde säga att hela arbetsplatsen ville ha mera modersmålsundervisning och stöttning kring dessa elever, men när frågan lyfts till högre nivå så tar det stopp, frågan faller bort och sen händer det inget mera. Samtidigt tyckte Ulla att denna forskning var något som borde vara bekant för dem i kommunen som är politiskt ansvariga för skolan och dess budget.

Finns det några förändringar i arbetssättet i en långsiktig planering för elever med annat modersmål än svenska?

Marie berättade att det hade tagits ett beslut gällande invandringen i kommunen, att man inte längre skulle ta emot invandrare. Detta betyder att antalet elever som har annat modersmål som behöver gå i migrationsklass innan de är mogna att integreras i de vanliga klasserna kommer att avta. Följden av detta blir att skolan måste dra ner på personal, då svenska som andraspråkslärare och modersmållärare. Detta tyckte Marie var tråkigt när dessa kategorier av lärare inte räckte till i dagsläget. Hur skulle det då bli om man måste ta bort en tjänst?

Nej svarade Ulla. Lärarna, fotfolket, hade försökt så mycket de kunde men kände att de inte kom längre. De hade istället börjat säga till föräldrarna som kom med frågor gällande modersmålsundervisning för sina barn att de skulle ringa till ansvarig områdeschef med sina frågor. Med detta så hoppades de att kommunen skulle förstå vikten av det, då det kom från föräldrarna och inte från skolan. Eftersom det de gjort inte var kraftfullt nog, kunde kanske föräldretrycket ge något. De visste dock inte om dessa föräldrar kommer att ringa men de hade i varje fall berättat att den möjligheten fanns.

4.3 Intervju med modersmåls lärare

Hur stort antal elever finns det på skolan/kommunen med annat modersmål än svenska samt hur många av dessa elever får undervisning i sitt modersmål?

På skolan där Cina arbetade fanns det totalt 5 elever som hade modersmålsundervisning, och hon undervisade 2 av dessa elever. Dock kunde inte Cina redogöra för hur många elever det rörde sig om i hela kommunen. (Enligt kommunens hemsida fanns det 1400 barn med modersmålsstöd och modersmålsundervisning, författarnas anmärkning)

Finns det fler elever med annat modersmål än svenska förutom dessa elever?

Inte på skolan hon arbetade, men hon visste att det på andra skolor i kommunen fanns elever som inte hade modersmålsundervisning.

Vad är anledningen till att inte alla elever får modersmålsundervisning?

Cina berättade att vissa elever inte hade språket aktivt i hemmet, då var man heller inte berättigad till modersmålsundervisning. Eftersom denna undervisning var frivillig fanns det föräldrar som inte ville ha modersmålsundervisning till sina barn. En del tackade nej för att de inte ville ha läraren som hade undervisningen. Tyvärr var det inte alla som hade kompetensen att ha modersmålsundervisning. Det var lärare som fanns kvar sedan den period då det var svårt att få tag på utbildade modersmåls lärare, av dessa var en del fortfarande verksamma. Cina menade att inte alla av dem var bra som lärare.

Vad säger den lokala arbetsplanen om denna form av undervisning gällande elever med annat modersmål än svenska?

I arbetsplanen fanns olika nivåer som det skulle arbetas efter, nivå 1-3. För år 7-9 gällde nivå 3. Dessa nivåer handlade om mål att arbeta med. I nivå 3 fanns det 6 mål som eleverna skulle nå och det framgick hur man skulle arbeta med dessa mål. Det handlade om läs- och skrivinlärning, läsa lättläst litteratur, kommunikation, kultur och geografi. Vissa delar jämfördes mellan det egna landet och Sverige. Arbetsplanen var ganska lik de mål som finns i kursplanen för ämnet modersmål.

Kan elever med annat modersmål få studiehandledning i alla skolämnen på sitt modersmål?

Ja det kan de, om kommunen betalar för tjänsten. Om någon elev behöver studiehandledning kan kommunen (skolan) köpa den tjänsten av modersmåls läraren. Det var resurserna som avgjorde, vissa skolor hade möjlighet att kunna erbjuda mer studiehandledning än andra.

Hur är denna studiehandledning utformad?

Cina berättade att utformningen på studiehandledningen berodde på vad klassläraren ville att den skulle innehålla. Ibland kunde det vara generellt under lektionen i något specifikt ämne, ibland kunde det vara frågor som läraren ville ha hjälp av modersmåls läraren att gå igenom med eleven. Det kunde även förekomma att eleven hade med sig material där eleven var i behov av extra stöd till modersmålsundervisningen. Cina sa att studiehandledningen var något som bestämdes i samråd mellan klassläraren och modersmåls läraren, de gjorde även en kartläggning av vilken hjälp som behövdes.

Planeringen och utformandet kring modersmålsundervisningen? Hur många timmar i veckan får eleverna modersmålsundervisning?

Tidsramarna för modersmålsundervisningen hade blivit ändrad 3 ggr på 1 år. Men det som nu gällde var att antalet timmar i veckan berodde på elevantalet samt om det var förskola, F-5 eller år 6-9. Cina hade modersmålsundervisning 1 timme/vecka med sina elever.

Det är många elever med annat modersmål än svenska som inte når målen som är uppsatta i kursplanerna. Många forskare hävdar modersmålets betydelse för kunskapsinhämtning på ett andraspråk. Hur ställer sig skolan till denna forskning?

Modersmålsläraren visste inte hur skolan ställde sig till detta.

Finns det några förändringar i arbetssättet i en långsiktig planering för elever med annat modersmål än svenska?

Cina var inte insatt i hur man arbetade med detta. Hon berättade att det arbetet låg på centralt håll, hos den enhet inom Barn- och ungdomsförvaltningen som hade hand om modersmålsundervisningen.

4.4 Sammanställning av intervjuer

Här nedan presenteras en sammanställning i tabellform som gör det lättare för läsaren att urskilja skillnader och likheter mellan informanternas svar på våra intervjufrågor.

Tabellen visar bland annat hur många elever med annat modersmål än svenska som finns i informanternas kommun samt skola/arbetsplats. De respektive skolornas förhållningssätt till elever med annat modersmål är något som blir lätt överskådligt.

Informanter Profession	Kerstin, 60 år Rektor	Lisa, 54 år Rektor F-6 Ansvarig för modersmål F-9	Marie, 40 år Klasslärare Åk 5	Ulla, 26 år Lärare Förberedelse- klass Elever 11-13 år	Cina, 38 år Modersmåls- lärare Arabiska Åk 9
Antal elever med modersmåls- Undervisning	2 elever i rektorsområdet	15 elever på skolan. 30 elever i kommunen	7 elever i klassen. Cirka 100 elever på skolan (1/3 del av elevunderlaget)	4 elever i kommunen	2 elever som Cina undervisar, 5 elever på skolan. 1400 i hela kommunen
Antal elever som ej har moders- målsundervisning	10 i rektorsområdet, 20 elever i kommunen	Angav ej exakt antal, endast att det förekom elever.	1 elev i klassen, cirka 20 elever i kommunen	42 elever i kommunen	Angav ej exakt antal, endast att det förekom elever
Anledningen till att elever ej har modersmåls- undervisning	Utbudet kan vara för begränsat, ekonomisk fråga. Modersmåls- undervisningen är lagd på en annan skola vilket innebär att eleven måste förflytta sig.	Reglerna om att det måste finnas minst 5 elever med samma modersmål. Svårigheter med att finna personal. Modersmålet måste vara aktivt i hemmet.	Tar för mycket tid från den ordinarie skoltiden, under- visningen ligger utanför timplanen. Reglerna finns om minst 5 elever med samma modersmål	Ekonomisk fråga som ligger hos BUN	Föräldrar väljer att tacka nej till modersmåls- undervisning. Språket måste vara aktivt i hemmet. Kompetens hos lärare.

Informanter Profession	Kerstin, 60 år Rektor	Lisa, 54 år Rektor F-6 Ansvarig för modersmål F-9	Marie, 40 år Klasslärare Åk 5	Ulla, 26 år Lärare Förberedelse- klass Elever 11-13 år	Cina, 38 år Modersmåls- märare Arabiska åk 9
Lokal arbetsplan	Tar upp vad Skolverket beslutat om rätten till studiehandledning	Finns inget i den lokala arbetsplanen, finns dock en skrift för rektorerna i kommunen om hur modersmålsundervisningen och elever med annat modersmål skall hanteras	Ansvarig personal sköter all hantering gällande modersmålsundervisningen	Planen omfattar hela kommunen. Läraren skall stärka eleven i dennes språkliga utveckling samt i det svenska språket. Stärka tryggheten och den sociala gemenskapen. Modersmålsundervisning ej med i planen.	Indelade i nivåsystem efter årskurs hos eleven. Påminner om kursplanen för ämnet modersmål.
Studiehand- ledning	Ja, dock ej fullständig	Nej, ingen fullständig	Ja, dock ej fullständig	Nej, långt ifrån	Ja, om kommunen är villig att betala för tjänsten
Utformning av studiehand- ledning	Utarbetad av klasslärare, svenska som andraspråklärare samt modersmålslärare. Finns i majoritets- språken arabiska och albanska		Riktlinser och hjälpinstruktioner hur man skall stötta eleven. Ansvarig personal sköter samarbetet mellan klasslärare, svenska som andraspråklärare och modersmålslärare.		Beror på vad läraren anser den skall innehålla. Studiehandledning sker i samråd mellan modersmålsläraren och klassläraren
Anledning till att inte ha studie- handledning		Skolan arbetar med att åstadkomma studiehandledning och rutiner kring denna undervisning. Medveten om vad grundskolförordningen säger.	Försöker anpassa undervisningen och studiehandledningen för att främja eleven, dock brist på resurser. Medveten om vad Grundskoleförordningen säger.	En ekonomisk fråga hos kommunen.	
Antal under- visningstimmar på modersmålet	1-2 tim/v beroende på gruppen	Ordinarie 1 tim/v, ibland 2 timmar beroende på gruppen	1-2 ggr/v, 40 min per gång	1 tim 2 ggr i veckan	Beror på elevunderlaget samt elevens ålder. Cina har undervisning 1 tim/v i dagsläget
Långsiktig planering	Med större ekonomisk tillgång är det lättare att utveckla modersmålsundervisningen	Utveckla arbetet för hur man skall främja en elev med annat modersmål i såväl modersmålet som det svenska språket. En ekonomisk fråga	Kommunen har beslutat att minska invandringen till kommunen vilket påverkar denna undervisning negativt	Tråkigt nog, nej	Ansaret ligger på centralt håll, barn och ungdomsnämnden

5 Diskussion

Vårt syfte med undersökningen var att kartlägga om skolor följer grundskoleförordningen när det gäller elevers rätt till modersmålsundervisning samt deras rätt att få studiehandledning på sitt modersmål. Båda dessa rättigheter visar sig variera en hel del vid de skolor vi undersökte. Utifrån svaren vi fick vid de utförda intervjuerna kan man utläsa att det fortfarande finns betydligt mera att göra i kommunerna. Det är kommunen som är ansvarig för ekonomin och därmed har den också det yttersta ansvaret för att elever som inte har svenska som modersmål ges en likvärdig undervisning som elever med svenska som modersmål.

Många kommuner är segregerade när det gäller invandrares bosättning, så var även fallet i den här undersökningen. Därför blir skolans upptagningsområde avgörande för antalet elever med annat modersmål än svenska. Detta kan även spegla attityden bland skolans personal till undervisningen av dessa elever, större antal ger en positivare attityd och mindre antal elever ger en negativ attityd. Forskarna Thomas & Collier (2002) påvisade i sin studie att skolan även ska vara en sociokulturellt stöttande miljö för elever från språkliga minoriteter. Eleverna måste därför ges möjlighet till utveckling i en skolmiljö som tillåter att de utvecklas både språk- och kunskapsmässigt i båda sina språk. Denna miljö kan vara svår att uppnå på en skola där antalet elever med annat modersmål är minimalt, men för att alla elever ska ha samma chanser måste det vara skolans ansvar att förutsättningarna är lika för alla. Rektorn i södra Sverige (Kerstin i vår undersökning) uttalade sig om att det var en förlust för skolan att inte kunna blanda elever med olika kulturella erfarenheter. Har skolan ett mindre antal elever med annat modersmål så ser den ekonomiska bilden många gånger annorlunda ut till skillnad från skolor med högre antal av dessa elever. Dock har undersökningen visat att det även där förekommer brister i modersmålsundervisningen och stöttnen av dessa elever.

Vår frågeställning som gällde vilka faktorer det är som bidrar till att skolan uppfyller eller inte uppfyller det som sägs i grundskoleförordningen när det gäller modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet, där var informanterna tämligen överens. När det gällde modersmålsundervisning var det antalet elever med samma modersmål och lärartillgången som var det framträdande. Regeln som säger att det skall vara minst 5 elever för att bilda en grupp i modersmålsundervisningen är något som kommunerna tagit fasta på, samt att de inte behöver ordna undervisning om de inte hittar lämplig modersmåls lärare. På många håll är det även så att denna undervisning inte är lika väl ansedd som övrig verksamhet vilket gör att de elever det gäller inte visas den respekt de bör få. Tyvärr är det ofta så att de elever som har ett annat modersmål än svenska blir undanskuffade till en mera anonym tillvaro på skolorna, vilket även Skolverket påpekar i sin rapport 2008. Ibland finns det inget klassrum som eleverna kan kalla sitt eller de kan vara hänvisade till en byggnad som är på skolans område, men som ändå gör att de blir isolerade från övriga elever.

Modersmålsundervisningen är frivillig för eleven, vilket gör att det finns de som avböjer. Många elever vill inte ha undervisningen eftersom den oftast ligger efter ordinarie skoltid. I vissa fall kan den bedrivas under skoltid, men då är det undervisning i andra ämnen som den eleven tappar. Här tycker man att det skulle gå att organisera på ett sådant sätt att eleven under schemalagd tid kan få undervisning i både sitt modersmål samt de övriga ämnena och inte behöva göra det på fritiden. Men då det står i grundskoleförordningen att den kan ges utanför timplanebunden tid, är det enkelt och praktiskt för skolorna att lägga undervisningen efter skoldagen. Det finns även föräldrar

som inte vill att deras barn ska få undervisning i modersmålet, de vill att barnen enbart ska lära sig svenska. Även till föräldrarna krävs det kanske bättre och mera information om vilken betydelse modersmålet har för inlärandet av svenska, samt att det även bidrar till att deras barn kan lyckas bättre i skolan. Skolverket har även de påpekat att gällande det organisatoriska kring modersmålsundervisningen bör detta ses över.

När det gällde frågan om skolornas kunskap angående studiehandledningens utformning och innehåll är bilden mera negativ. Det verkar som att ingen egentligen vet vad det innebär att en elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, även om det fungerar i liten skala i vissa skolor. När vi ser till resultatet kan vi inte säga att någon skola har en bra muntlig studiehandledning på modersmålet som passar varje elev exakt. Visst kan eleverna få ett papper i sin hand, men då ska det vara ett komplement till den muntliga handledningen. Vi har även fått den uppfattningen att elever får studiehandledning när de har sin ordinarie modersmålsundervisning. Tydliga riktlinjer från riksdag och regering vilka regler som gäller vid undervisning i modersmål och handledning på modersmål bör ges. Informationen har inte gått fram, utan det råder stor osäkerhet i den här frågan. I sin rapport 2008 påpekar även Skolverket dessa brister i informationen när det gäller studiehandledningens genomförande samt hur skolorna brister i att ge eleverna denna handledning.

Precis som annan undervisning borde även studiehandledning ges utrymme i schemat, men det bör även finnas modersmåls lärare som kan vara med på de lektioner där det behövs. Åter igen är det på det organisatoriska planet det gäller att verksamhetens alla olika delar fogas samman. I grundskoleförordningen sägs det inget om några undantag när det gäller att ge studiehandledning. Detta påpekas även av Paulin & Huuhtanen Almgard; en elev som behöver studiehandledning ska kunna få det. De pekar även på de individuella utformningarna det handlar om när det gäller studiehandledning. Vi fick den uppfattningen att det inte finns några funderingar kring att olika elever behöver olika former av handledning, att det är beroende på ämne och område som avgör var, hur och när eleven behöver ha studiehandledning. Ytterligare en anledning anser vi till att informationen kring studiehandledning bör bli betydligt tydligare och kanske även mera styrande. Det är också viktigt att all personal i skolorna är medvetna om vad som gäller.

I vår fundering kring hur samarbetet mellan modersmåls lärare och ämnes-/klasslärare fungerade för att studiehandledningen skulle bli så optimal för eleven som möjligt, var det lite varierande svar. På vissa håll fungerar det bra på vissa håll inte. Det verkar som att där det finns fler elever med annat modersmål är samarbetet bättre. Tyvärr finns det på många håll inga modersmåls lärare som är knutna till en skola, de flesta har hela kommunen som arbetsområde. Detta är en bidragande orsak till att ett samarbete blir lidande, vilket i slutändan missgynnar eleven. Här måste skolledningen bli bättre på att gå in och styra upp verksamheten på ett sätt som gör att modersmåls lärarna kommer in i verksamheten och blir delaktiga i planeringen. Om dessa lärare kommer in och blir en del i arbetet innebär det också, förhoppningsvis, att det kan ske en förändring i attityden till undervisningen när det gäller elever med annat modersmål.

En av kommunerna hade en rutin för skolornas bemötande av nyanlända elever. I den stod bland annat att det var rektor som beslutade om modersmålsundervisning för de elever som önskade detta. Rektor har inte rätt att fatta individuella beslut som är baserade på varje elev när det gäller modersmålsundervisning. För denna undervisning

finns det tydliga och klara regler i grundskoleförordningen vad som gäller. Det rektor kan säga är att det inte finns någon modersmåls lärare i det aktuella språket, därför kan inte eleven få undervisning i sitt modersmål. Trots att det nästan gått 1 år sedan rutinen kom verkade det som att kommunen ännu inte vidtagit några åtgärder, och man kan tycka att på den tiden borde de ha lyckats åstadkomma någon liten förbättring i rätt riktning.

Skolverket kom redan i sin rapport 2002 fram till att det behövdes förändringar för att elever med annat modersmål än svenska skulle lyckas i skolan. Men de förslag till förändringar som då uppkom är fortfarande ej genomförda. Bland annat föreslog man att när det gällde modersmålsundervisning och studiehandledning skulle detta ske samråd med både föräldrar och elev, fortfarande är det dock rektor som avgör i fråga om studiehandledning. Vi kan bara konstatera att fortfarande brister det i den svenska skolans när det gäller dess avsikter att ge alla elever samma förutsättningar för att nå framgång i sina studier och därmed samma möjligheter att delta i samhället på lika villkor.

5.1 Metoddiskussion

När vi gjorde vårt första val av informanter så visade det sig att vi hade gjort ett misstag. En av dessa kom inte i kontakt med någon elev med annat modersmål än svenska och då inte heller med modersmålsundervisning eller studiehandledning för dessa elever. För att inte komma i samma situation igen såg vi över vårt urval av informanter. De informanter vi valde måste i sitt arbete komma i kontakt med elever med annat modersmål än svenska. En sak att lyfta fram är att en av modersmåls lärarna inte hade möjlighet att medverka i denna undersökning vilket framkom i ett sent skede under arbetets gång.

Vårt val att använda intervjuer med möjlighet till följdfrågor visade sig vara ett bra metodval då det gav den önskade effekten om att få fram mer information av informanterna. Ytterligare en positiv effekt av denna intervjuform var att genom att frågorna var öppnare resulterade det i sin tur i att ett samtal mellan informant och intervjuare uppstod, istället för att ha en intervju där svaren blir begränsade av frågorna. Dock måste man ha i åtanke att våra egna tankar och förkunskaper spelade in under intervjuerna. Vid framtagandet av intervjumanualen var våra förkunskaper något snävare än idag, precis som många andra hade vi uppfattningen att studiehandledning kunde ges både muntligt och skriftligt beroende på elevens egen förförståelse. Detta kan ha spelat stor roll i framställningen av intervjufrågorna, följdfrågorna samt hur informanterna svarade.

Denna undersökning har väckt tankar om att det skulle vara intressant att genomföra en liknande undersökning men i större skala, vilket skulle kunna resultera i att man kan få ett mera täckande och djupgående resultat. Resultatet vi fått genom denna undersökning är för litet för att kunna säga något om hela landet, men genomför man en större undersökning finns möjligheten att få ett bredare resultat som gör det möjligt att generalisera i större utsträckning. Undersökningen har gett författarna mera djupgående kunskaper i ämnet som därigenom gjort att vi vid ytterligare en undersökning skulle använda oss av exempelvis andra intervjufrågor. Hade vi använt oss av frågeställningar eller frågeformuleringar som bygger på våra nya kunskaper, hade eventuellt svaren från informanterna skilt sig från de svar vi nu mottog.

5.2 Avslutande synpunkter

Av detta undersökningsresultat kan man inte dra några generella slutsatser om huruvida lagen om elevens rätt till modersmålundervisning och studiehandledning efterföljs av skolan. Dock kan vi säga att denna undersökning har gett oss en djupare bild och förståelse om hur det kan se ut i dagens skola för elever med annat modersmål än svenska. Att det råder tveksamheter vad *studiehandledning för elever med annat modersmål än svenska* egentligen innebär kan man konstatera. En ofta förekommande missuppfattning angående studiehandledning är att det rör sig om något slags dokument samt i begränsad utsträckning muntlig handledning. Studiehandledning skall ges till en elev med annat modersmål än svenska på dennes modersmål för att eleven skall kunna tillgodogöra sig kunskap som förmedlas på elevens andraspråk så bra som möjligt, vilket vi anser vara en självklarhet och även Paulin & Huuhtanen Almgard (1993) tar upp det. Att erbjuda studiehandledning till varje elev med annat modersmål än svenska är en skyldighet som varje kommun har.

Skolverket har kommit ut med olika rapporter som lyfter fram vikten av att elever med annat modersmål än svenska får modersmålsundervisning samt studiehandledning på sitt modersmål. Trots detta kan man i skolorna se att denna del av verksamheten inte får något större utrymme. Anledningen till detta beror på ett antal olika faktorer, men den centrala är dock ekonomin. Skolorna får inte tillräckligt med ekonomiska medel från kommunen för att kunna utveckla denna undervisning och handledning. Politikerna som sitter i kommunerna måste sätta sig in i elevernas situation och se vad som egentligen står i skolans styrdokument samt vad forskning säger i denna fråga. Vi tror inte att de har någon större inblick i detta.

”En förutsättning för fortsatt utveckling är också förändrade attityder till modersmålet. Den kunskap som forskningen ger om värdet av ett starkt modersmål bör spridas i olika former till lärare, skolledare, elever och föräldrar. Det föreligger behov av att tydliggöra nyttan av modersmålsstöd och undervisning på och i modersmål för barns och elevers utveckling och lärande för tjänstemän och beslutsfattare på kommunal nivå” (Skolverket 2002:15).

Lyft fram modersmålsundervisning som ämne och ge det högre status, samt framhäva studiehandledning som ett komplement till all ämnesundervisning för de elever som har annat modersmål än svenska. Detta är ett steg mot likvärdig utbildning för elever med majoritetsspråk såväl som minoritetsspråk

Referenser

- Bryngelsson, Margaret & Landh-Söderholm, Christina (2005). *Språkliga möten*. Stockholm: Specialpedagogiska Institutet
http://www.sit.se/download/PDF/Spr%e5kliga_m%f6ten.pdf 2006-12-29
- Cummins, Jim (2000). *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters Limited.
<http://site.ebrary.com.bibproxy.kau.se:2048/lib/kaubib/edf.action?p00=&docID=10170601>
- Hyltenstam, Kenneth & Tuomela, Veli (1996). Hemspråksundervisningen. I: Hyltenstam, Kenneth (red). *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur
- Håkansson, Gisela (2003). *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: Studentlitteratur
- Municio, Ingegerd (1987). *Från lag till bruk – Hemspråksreformens genomförande*. Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen. Stockholm: Stockholms Universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Myndigheten för skolutveckling (MSU), (2003) *Att läsa och skriva – en kunskapsöversikt baserad på forskning och dokumenterad erfarenhet*
<http://www.multimedia.skolutveckling.se/data/object/5318/531824.pdf> 2006-12-29
- Nationalencyklopedin <http://www.ne.se/lang/skolverket> 2009-10-08
- Paulin, Arja & Huuhtanen Almgard, Pirjo (1993). Studiehandedning. I: Skolverket. *Mer än ett modersmål – Hemspråksdidaktik*. Stockholm: Skolverket
- Riksdagen, (1976). *Regeringens proposition 1975/76:118*
http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?uid=37&dok_id=FZ03118 2009-05-24
- Riksdagen, (1994). Utbildningsdepartementet. *Grundskoleförordningen*. Svensk Författningssamling, SFS 1994:1194.
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1994:1194> 2005-11-02
- Riksrevisionsverket (RRV), (1990). *Invandrarundervisningen i grundskolan*. Revisionsrapport 1990-09-25, Dnr 23-90-0609. Stockholm: Riksrevisionsverket
- Skolverket (2002). *Flera språk – fler möjligheter – utveckling av modersmålsstödet och modersmålsundervisningen, ett regeringsuppdrag 2002*
<http://www.skolverket.se/sb/d/396/a/1063;jsessionid=3D86B8083DEC6D157B2CBDA6A241084B> 2006-12-29
- Skolverket (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2008a). *Grundskolans kursplaner och betygskriterier 2000*. Reviderad version 2008. Stockholm: Skolverket

Skolverket (2008b). *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*. Rapport 321. Stockholm: Skolverket

Skolöverstyrelsen (SÖ), (1987). Läroplaner 1987:104. *Kommentarmaterial Lgr 80 – Svenska som andraspråk. Fördjupade studier*. Stockholm: Utbildningsförlaget

Skolöverstyrelsen (SÖ), (1988). Läroplaner 1988:16. *Kommentarmaterial Lgr 80 – Hemspråksklasser och sammansatta klasser*. Stockholm: Utbildningsförlaget

Skolöverstyrelsen (SÖ), (1989). Läroplaner 1989:132. *Kommentarmaterial Lgr 80 – Svenska som andraspråk. Läs- och skrivinläring*. Stockholm: Utbildningsförlaget

Skutnabb-Kangas, Tove. (1981). *Tvåspråkighet*. Lund: Liber läromedel.

Thomas, W. P. & Collier, V. P. (2002). *A National Study of School Effectiveness for Language Minority Students' Long-Term Academic Achievement*. Final Report. CREDE: Centre for Research on Education, Diversity and Excellence.

http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/29/d4/52.pdf

Utrikesdepartementet (2006). UD info. *Mänskliga rättigheter – Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: Regeringskansliet

Bilaga 1

Intervjufrågor

- Hur många elever på skolan har modersmålsundervisning?
- Finns det fler elever med annat modersmål än svenska förutom dessa elever?

(om ja)

Vilka är orsakerna till att inte alla elever har modersmålsundervisning?

- Hur många timmar i veckan får de modersmålsundervisning?
- Vad säger er lokala arbetsplan om elever som har annat modersmål än svenska?

(om det inte står något om dessa elever)

Vad är anledningen till detta?

- Kan elever med annat modersmål få studiehundledning i alla skolämnen på sitt modersmål?

(om ja)

Hur omfattande är denna studiehundledning, är det en generell för ämnet eller är det en specifik för varje arbetsområde?

Hur sammanställs studiehundledningarna, är det i samråd mellan ämnes- och modersmålslärarna?

(om nej)

Grundskoleförordningen säger att elever har rätt att få en studiehundledning på sitt modersmål. Vad är det som gör att ni inte följer detta?

- Det är väldigt många elever med annat modersmål än svenska som inte når målen som är uppsatta i kursplanerna. Många forskare hävdar modersmålets betydelse för kunskapsinhämtning på ett andraspråk. Hur ställer sig skolan till denna forskning?
- Finns det några förändringar i arbetssättet i en långsiktig planering för dessa elever?